

УДК 37.018:173

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИХОВАННЯ У СТУДЕНТІВ
МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ КУЛЬТУРИ
МІЖСОБИСТІСНИХ ВЗАЄМИН**

Бондарчук А. Я.

У статті подано наступні педагогічні умови: гуманізації виховної діяльності у вищих навчальних закладах з метою створення середовища конструктивної міжособистісної взаємодії викладачів і студентів, студентів і студентів; урахування вікових та індивідуальних особливостей студентів; розроблення і впровадження у навчально-виховний процес змістового та організаційно-методичного забезпечення для підвищення поінформованості студентів з проблеми культури взаємин, особливостей їх прояву, формування відповідних поведінкових умінь, звернення до яких підвищить ефективність виховання у студентів музично-педагогічних факультетів культури міжособистісних взаємин.

Ключові слова: педагогічні умови, студентська молодь, культура, культура міжособистісних взаємин, виховний процес.

В статье представлены следующие педагогические условия: гуманизации воспитательной деятельности в высших учебных заведениях с целью создания среды конструктивного межличностного взаимодействия преподавателей и студентов, студентов и студентов; учета возрастных и индивидуальных особенностей студентов; разработка и внедрение в учебно-воспитательный процесс содержательного и организационно-методического обеспечения для повышения осведомленности студентов по проблеме культуры взаимоотношений, особенностей их проявления, формирования соответствующих поведенческих умений, обращение к которым повысит эффективность воспитания у студентов музыкально-педагогических факультетов культуры межличностных отношений. Ключевые слова: педагогические условия, студенты, культура, культура межличностных отношений, воспитательный процесс.

The article describes the following pedagogical conditions: humanization of educational work at higher educational institutions with the aim of creating an environment of constructive interpersonal relations between lectures and students and among students; adjustments according to age-specific and individual differences of students; development and implementation of content and methodology guidelines into the teaching and educational process with the aim of enhancing student knowledge in the area of relationship culture, peculiarities of forms of relationship, and building the corresponding behavioral skills, the use of which will raise the effectiveness of forming the culture of interpersonal relations in students of Music Education Departments.

Key words: pedagogical conditions, students, culture, culture of interpersonal relations, process of upbringing.

Постановка проблеми. Культура міжособистісних взаємин є специфічним способом людського буття, що визначає зміст і спрямованість духовної і практичної діяльності особистості та забезпечує її активну взаємодію з іншими людьми. Проблема виховання культури міжособистісних взаємин особливо актуалізується на етапі розвитку суспільства, коли закладаються основи демократичного устрою, а у громадян формуються здатність до критичного мислення, уміння відстоювати свої інтереси й усвідомлювати обов'язки, виявляти толерантність до поглядів інших людей.

Різні аспекти виховання студентської молоді, зокрема формування в них відповідних культурних якостей і вмінь, досліджують С. Вітвицька, К. Вітек, Т. Говорун, Т. Демидова, І. Денисенко, Л. Долинська, А. Карасевич, О. Кікінежді, Б. Ковбас, В. Костів, В. Кравець, П. Тярзі та інші, акцентуючи на необхідності пошуку шляхів стабілізації міжособистісних взаємин, формування в молоді усвідомленого ставлення до способів зміцнення культури міжособистісних взаємин.

Мета дослідження – на основі узагальнення теоретичних засад формування культури міжособистісних взаємин обґрунтувати педагогічні умови виховання у студентів музично-педагогічних факультетів культури міжособистісних взаємин.

Виклад основного матеріалу. У процесі виховної роботи зі студентами музично-педагогічного факультету нами було створено такі педагогічні умови виховання культури міжособистісних взаємин:

- гуманізація виховної діяльності студентів музично-педагогічних факультетів з метою створення середовища конструктивної міжособистісної взаємодії викладачів і студентів, студентів і студентів;
- урахування вікових та індивідуальних особливостей студентів музично-педагогічних факультетів;
- розроблення і впровадження у навчально-виховний процес змістового та організаційно-методичного забезпечення для підвищення поінформованості студентів музично-педагогічних факультетів з проблеми культури взаємин, особливостей їх прояву, формування відповідних поведінкових умінь.

Аналіз наукової літератури засвідчує, що під вихованням сьогодні розуміється процес організації та стимулювання активної діяльності особистості з оволодіння суспільним досвідом [3, с. 17]; процес залучення особистості до засвоєння вироблених людством цінностей, створення сприятливих умов для реалізації нею свого природного ставлення до життя, спрямований на утвердження суспільно значущих норм і правил поведінки [4].

Виховання передбачає прищеплення цінностей, які породжуються ідеологією, транслиуються всім складом життя і "перекладаються" педагогікою на педагогічну мову; забезпечує формування системи духовних цінностей – моральних, естетичних, світоглядних, суспільно-політичних та інших ідей, ідеалів, взірців, еталонів, що слугують для зростаючої особистості базою для вибору і конструювання власного, суб'єктивно значущого життєвого ідеалу [4] та ін.

Перша педагогічна умова визначалася нами відповідно до різних концепцій. Основна з них – концепція І. Беха, згідно з якою гуманістична педагогіка є педагогікою особистісно орієнтованою, тобто її головною метою виступає розвиток особистості. Але щоб цю мету досягти, насамперед необхідно мати досить чітке, дійове визначення поняття "особистість". Таким вимогам відповідає, на думку психолога, розуміння особистості як суб'єкта вільного і морально відповідального вчинку. Отже, стверджує І. Бех, є всі підстави говорити про вчинкову форму освіти, за якої не применшується роль розумового, вольового та емоційного розвитку студента. Однак ці складові психічного розвитку є необхідними умовами розвитку особистісного, підпорядковуються йому. Адже вагомі за суспільною значущістю вчинки особистості неможливі без відповідних глибоких знань, особливо здібностей, людини. У цілому особистісно орієнтована освіта має підготувати студента до життя як неперервного вчинку, до вчинкової життєдіяльності [2, с. 46].

Гуманізація забезпечує дотримання норм гуманності у відносинах між учасниками навчально-виховного процесу, надання пріоритетності загальнолюдським якостям, коли людська особистість є найвищою цінністю.

До визначення умов гуманізації виховання звертаються В. Бабич та В. Білоусова, стверджуючи, що гуманізація означає привнесення в центр виховної системи зростаючої особистості, її своєрідності і неповторності. Оскільки розвиток такої особистості є умовою і результатом виховної діяльності, "всі дії педагогів необхідно зв'язати з головним показником: якою мірою вони сприяють розвитку індивідуальності, культивування особистості". Тому для гуманізації виховання необхідним є створення умов, які забезпечували б її самореалізацію, всебічний розвиток її сутнісних сил, інтересів та обдарувань [1, с. 4].

Гуманістичний світогляд, який базується на вірі в самоактуалізацію особистості, передбачає, що в людині первісно немає нічого негативного, руйнівного, асоціального. Її початковий особистісний потенціал спрямований виключно на здоровий, повноцінний і конструктивний розвиток, тому треба надати їй право самостійно обирати свій індивідуальний шлях саморозвитку і створювати умови, які сприяли б цьому [5, с. 89].

Найбільш відомими концептуальними підходами в теорії гуманізму є теорія самоактуалізації А. Маслоу та особистісно-центрований підхід К. Роджерса, відповід-

но до яких у кожній людині початково закладене прагнення до повної реалізації себе (самоактуалізації). Для цього вона має необхідні можливості. З позиції гуманістичної концепції, особистість – це цілісна людина як суб'єкт власного життя, відповідальний за взаємодію із зовнішнім світом, включаючи інших людей, і зі своїм внутрішнім світом, із самим собою.

Прагнення до самоактуалізації притаманне кожному як фундаментальна характеристика людської природи. Але вплив соціуму може виявитися як таким, що придушує здібності людини, так і таким, що розкриває їх. Придушення відбувається внаслідок того, що люди йдуть переважно шляхом найменших труднощів і прагнуть не стільки розвинути свій унікальний потенціал, скільки успішно пристосуватися до зовнішнього світу, адаптуватися до певної культури, яка суворо вимагає від людини дотримання рівності й "однаковості", забезпечує для цього відповідні умови. Такий вид адаптації, на переконання А. Маслоу, відбувається на шкоду самоактуалізації. Як наслідок, без зовнішньої допомоги більшість людей відмовляється від спроби самоактуалізуватися, замінюючи її прагненням адаптуватися до зовнішніх обставин. Тут "і треба шукати витоки людської агресивності, деструктивних проявів і різних фрустрацій" [8].

Запровадження **другої педагогічної умови** передбачало:

- визнання студента повноправним учасником виховного процесу, перетворення його на активного учасника самовиховання;
- цілеспрямоване формування мотивації до самовдосконалення в плані культури міжособистісних взаємин;
- орієнтація на позитивні якості кожного студента, сприйняття його таким, яким він є, повага до нього як до особистості;
- врахування інтересів і потреб студентів музично-педагогічних факультетів у галузі культури міжособистісних взаємин, їх об'єктивний аналіз і своєчасне задоволення.

Спільна праця сприяє виробленню у студентської молоді згуртованості й колективізму. Сам процес навчання на музично-педагогічному факультеті передбачає залучення студентів до системи соціальних відносин, заміщення позицій і засвоєння соціальних цінностей, створення великих можливостей для спілкування. Висока інтенсивність спілкування – специфічна риса студентів музично-педагогічних факультетів.

Іншою важливою рисою є напружений пошук сенсу життя, прагнення до нових ідей. Проте в силу недостатнього життєвого досвіду, поверховості в оцінюванні явищ життя деякі студенти від справедливої критики переходять до критицизму і навіть нігілізму [6, с. 108].

У студентів музично-педагогічних факультетів підвищується інтерес до моральних проблем (мета, спосіб життя, обов'язки, кохання, вірність тощо). Посилюється цілеспрямованість, рішучість, настирливість, самостійність, індивідуальність, ініціативність у процесі діяльності та спілкування, вміння володіти собою.

Отже, студенти музично-педагогічних факультетів характеризуються особливими умовами життя, побуту і праці, соціальною поведінкою і психологією, системою ціннісних орієнтацій. Це соціальна група, яка має свою мету, особливості і готується до виконання сукупності соціальних ролей з визначенням головних пріоритетів.

При запровадженні **третьої педагогічної умови** керувалися поглядами К. Роджерса, який вказував на те, що в будь-яких контактах між людьми виявляються "взаємини, що допомагають", в яких людина розкриває свій потенціал і використовує його для власного зростання, що веде до зміни і розвитку самої особистості [7, с. 43]. Взаємини, що допомагають можуть покладатися в основу як офіційних, так і неофіційних відносин.

К. Роджерс відстоював думку про те, що витоки саморозвитку людини – в її особистісній структурі, яку він умовно поділяв на три компоненти: організм, феноменальне поле і самість.

Організм – це індивід у цілому: фізичне тіло та його буття, почуття, емоції, потреби тощо. У ньому не закладено нічого негативного, орієнтованого на самознищення. У потенціалі організму перебувають різні види потреб: не лише потреби біологічного характеру, а й генетично закладена потреба до оволодіння інформацією, одержання знань, усвідомлення зовнішнього світу і самого себе. Отже, в організмі набуває вираження вся цілісність людини.

Організм спрямований на постійне самопосилення (розширення життєвого простору в усіх сенсах), безперервний розвиток, індивідуальне становлення, особистісну автономію й самоактуалізацію. В основі цієї спрямованості – поведінкова активність, яка не спричинюється зовнішнім середовищем і включеної до нього системи підкріплення.

Щодо проблеми нашого дослідження цей компонент передбачав розширення поінформованості студентів музично-педагогічних факультетів у галузі культури міжособистісних взаємин, посилення в них інтересу до норм і правил комунікації, оволодіння практичними вміннями і навичками міжособистісної взаємодії, орієнтацію на їх постійне активне використання.

Феноменологічне поле, або поле досвіду, – досвід людини, який усвідомлюється нею незалежно від того, набувався він на свідомому чи неусвідомленому рівні. Це внутрішній світ людини, в якому віддзеркалюється все, що відбувається в організмі та в зовнішньому середовищі. Простір феноменального поля охоплює рефлексивні здібності, волю, управління психічними процесами, поведінкою тощо.

Термін "феноменологічне поле" наголошує на суб'єктивності змісту досвіду людини, його унікальності для кожного.

Це положення враховувалося нами при доборі не лише змісту виховної діяльності, а й визначення її форм і методів. Особлива увага серед останніх надавалася тим, які забезпечували співробітництво, активну взаємодію, внаслідок яких відбувався обмін ціннісним досвідом усіх учасників.

Зміст феноменологічного поля людини як її внутрішній світ і реальна дійсність можуть збігатися або не збігатися. Здійснюючи вчинки або висловлюючи свої думки, людина репрезентує власний варіант відповідності наявного в неї феноменологічного поля реальному світу. Міру такої відповідності К. Роджерс назвав конгруентністю.

Конгруентність передбачає, що почуття, які переживає індивід, засновані на рефлексії, тому він здатний не лише переживати їх, а й повідомляти іншому. Бути конгруентним означає бути самим собою, тим, ким людина є насправді [7, с. 54].

Неконгруентна людина говорить не те, що відчуває. На переконання К. Роджерса, більшість конфліктів, комунікативних проблем є наслідком прояву неконгруентності. Це означає, що люди звертаються до використання способів комунікації або реальних дій, які вони в душі не схвалюють.

Отже, для ефективного виховання у студентів музично-педагогічних факультетів культури міжособистісних взаємин слід вибудовувати роботу таким чином, щоб вона сприяла їх наближенню до конгруентності – формування вмінь приймати свої почуття без страху. Одним із засобів конгруентності є рефлексія.

Рефлексія – це осмислення людиною передумов, закономірностей і механізмів своєї діяльності, визначення їх достатності чи недостатності для досягнення конкретної мети, вироблення програми дій, аналіз зворотної інформації.

Самість – останній з компонентів особистісної структури, окресленої К. Роджерсом, – містить такі елементи, як сприйняття своєї сутності, індивідуальності, своїх особливостей і здібностей, сприйняття і самооцінку стосовно зовнішнього світу та інших людей. Загалом, самаість або уявлення особистості про саму себе – це погляд людини на себе, що базується на минулому досвіді, даних сьогодення й очікуваннях майбутнього [7, с. 58].

Спираючись на такий підхід, ми зважали на те, що виховна робота має спрямовуватися, По-перше, на усвідомлення студентами себе теперішніх як носіїв культури міжособистісних взаємин; По-друге, на вибудову ними свого образу як суб'єктів цієї культури в найближчому майбутньому – "Я-ідеальне"; По-третє, на забезпечення максимального наближення наявних в них образів "Я-реального" до образів "Я-ідеального" як передумови досягнення конгруентності.

У контексті нашого дослідження заслуговують на увагу висловлені американським психологом думки щодо інтерпретації створеної ним теорії для педагогічної практики. На його переконання, традиційна освіта базується на зразках стандартної діяльності вихователів і вихованців. За таких умов останні можуть набути лише виконавського досвіду, який спрямовується й оцінюється ззовні. Такий досвід "не дає людині можливості "почути" і пізнати себе, діяти відповідно до специфіки своєї особистості, реалізувати суб'єктивні потреби, одержати "дієві цінності" [7, с. 60].

Однак, стверджує К. Роджерс, людина володіє внутрішнім потенціалом і тенденцією, латентною або актуальною, руху до зрілості. Ця тенденція актуалізується у відповідному психологічному кліматі. Такий клімат може бути створеним завдяки взаєминам, що допомагають, у центрі яких перебуває вихованець зі своїми проблемами, інтересами, здібностями і прагненнями. Лише за цих умов він не буде побоюватися виявляти те суб'єктивно унікальне, що закладене в ньому природою.

Важливим чинником створення сприятливого для особистісно-центрованого психологічного клімату К. Роджерс вважав надання педагогу ролі фасилітатора. На відміну від традиційного педагога, педагог-фасилітатор не формує і не переробляє вихованця під заданий зразок, не вкладає в нього якийсь зовнішній зміст. Він лише допомагає йому звільнити власні резерви зростання, стати самим собою.

У плані нашого дослідження це означало відмову від організації безособового виховання й заміну його такими взаєминами, які сприяли б розкриттю студентами наявного в них потенціалу, прийняттю знань як елемента власного досвіду з подальшим використанням їх для самовдосконалення.

При запровадженні фасилітації ми спиралися на принципи допомагаючих взаємин, що допомагають, сформульовані К. Роджерсом [7, с. 63]:

– щирість + відкритість + емпатія на протипагу статичності, фіксованості і безособовості функціонування;

– розуміння + прийняття студентів на протипагу вибудові власних образів і настановлень стосовно них;

– довіра + співробітництво як віра в здібності і можливості студентів на протипагу авторитарним діям, спрямованим на "формування" особистості.

Виховна діяльність не відбувається спонтанно, вона орієнтована на досягнення певної мети, визначення змісту, форм і методів його реалізації.

Висновки. Отже, запропоновані нами педагогічні умови нададуть нового підходу до розв'язання наукової проблеми виховання у студентів музично-педагогічних факультетів культури міжособистісних взаємин. Це визначається обґрунтуванням впровадження даних педагогічних умов у практику навчально-виховної роботи музично-педагогічних факультетів вищих навчальних закладів.

Література

1. Бабич В. Т. Психодіагностика як передумова гуманізації виховання учнів / В. Т. Бабич, В. О. Білоусова // Нові технології виховання. – К., 1995. – С. 40–45.
2. Бех І. Д. Виховання особистості / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003.
Кн. 2 : Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. – 2003. – 342 с.
3. Бех І. Д. Особистісно-зорієнтоване виховання : наук.-метод. посіб. / І. Д. Бех. – К. : ІЗМН, 1998. – 204 с.
4. Боришевський М. Й. Сім'я ростить громадянина / М. Й. Боришевський. – К. : Політвидав України, 1982. – 103 с.
5. Вербицкий А. А. Личностный и компетентностный подходы в образовании: проблемы интеграции / А. А. Вербицкий, О. Г. Ларионова. – М. : Логос, 2010. – 336 с.
6. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : підруч. за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури / Світлана Сергіївна Вітвицька. – К. : Центр навч. літ-ри, 2006. – 384 с.
7. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека / К. Роджерс ; пер. с англ. М. М. Есениной. – М. : Прогресс, 1994. – С. 479.
8. Maslow A. Motivation and Personality / A. Maslow. – N. Y., 1954. – 542 p.